

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.55; 342.72

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS OF SYSTEM OF INSTITUTES OF THE MUNICIPAL LAW

Галіахметов І.А.,

*кандидат юридичних наук, докторант юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Дана стаття розглядає права і свободи людини в системі інститутів муніципального права як необхідну умову їх розвитку та реалізації. Автор статті пропонує визначати місцеву спільноту (сукупність індивідів) як суб'єкт місцевого самоврядування, члени якої мають взаємні комунітарні права і обов'язки. Теоретичні положення ілюструються прикладами реалізації прав і свобод людини через інститути муніципального права України.

Ключові слова: права і свободи людини, муніципальне право, місцева спільнота, комунітарні відносини, член територіальної громади.

Данная статья рассматривает права и свободы человека в системе институтов муниципального права как необходимое условие их развития и реализации. Автор статьи предлагает определять местное сообщество (совокупность индивидов) как субъект местного самоуправления, члены которого имеют взаимные коммунитарные права и обязанности. Теоретические положения иллюстрируются примерами реализации прав и свобод человека через институты муниципального права Украины.

Ключевые слова: права и свободы человека, муниципальное право, местное сообщество, коммунитарные отношения, член территориального сообщества.

Article considers aspects of the human rights and freedoms of system of the municipal law now. On pages of the article author suggest to define local community (i.e. unit individuals) as the subject of local self-government. New aspects of the theory of a legal status of the person are found out ways of its protection and estimation of real legal participation of the individual in municipal relations.

Key words: human rights and freedoms, municipal law, local community, relationship of communitarians, resident of a territorial community.

Актуальність теми. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина виступають центральним елементом, основою конституційно-правового статусу особи, вони юридично закріплюють стандарти поведінки особи, що визнаються і гарантуються державою. Неухильне дотримання прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, як правило, визначає сучасне уявлення про демократію, законність, справедливість, правопорядок.

Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 року складається, як відомо, із преамбули і 18 статей, у двох із яких закріплені муніципальні права громадян (статті 3 і 5). В преамбулі зазначеної Хартії також згадується інститут муніципальних прав і свобод громадян. Однак більше у зазначеному акті ми не знаходимо жодної згадки про муніципальні права і свободи громадян, або викладення їхнього змісту. Отже, у решті статей зазначеної Хартії пріоритет надається конституційним засадам місцевого самоврядування, умовам здійснення повноважень на місцевому рівні. Додатково Рада з прав людини ООН 20.09.2013 року на 24-й сесії прийняла резолюцію «Місцеві органи влади і права людини», в якій було закріплене рішення про підготовку спеціального Докладу про роль органів влади у заохоченні та захисті прав людини до 27-ї сесії зазначеної Ради у вересні 2014 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою написання статті є праці провідних українських учених, які започаткували формування сучасних поглядів про систему інститутів муніципального права, зробили науковий аналіз правових прав і свобод людини-члена територіальної громади. Це, зокрема, праці таких науковців: М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, В.М. Кампо, А.М. Колодія, В.С. Куйбіди, Н.Р. Нижник, М.П. Орзіха, В.Ф. Погорілка, М.О. Пухтинського, О.Ф. Фрицького, В.І. Чушенка, В.М. Шаповала, Л.П. Юзькова тощо.

У сучасних працях із галузі муніципального права, зокрема у роботі М.С. Бондаря «Права человека и местное самоуправление в РФ», справедливо наголошується, що «у вітчизняній і в зарубіжній літературі права людини і

місцеве самоврядування розглядаються лише як самостійні проблеми. Між тим сама природа цих інститутів, їх нормативно-правовий зміст, функціональне призначення і механізми реалізації свідчать про органічні взаємозв'язки, взаємопроникнення і взаємодоповнення (в плані співвідношення принципів індивідуалізму і колективізму) відповідних інституційних засобів розвитку демократії» [1, с. 78.]. Історично теорія прав людини базувалася на індивідуалізмі, що, на перший погляд, виключає колективні права. Однак, як зазначає викладач університету Гранаді, директор Департаменту філософії права, моралі і політики Ніколас Лопес Калера, «специфіка нашого часу полягає в тому, що в ньому індивідуальне людське життя неможливе поза процесів соціалізації і багатоманіття колективних суб'єктів» [2], а тому вкотре потрібно розглянути права і свободи людини в системі муніципального права.

Формулювання цілей (мети) статті або постановка завдання. Згадаємо про ідеї видатного британського теоретика конституційного права на рубежі XIX-XX ст. Альберта Венна Дайсі. Він доказував, що в правовій державі правові механізми здатні забезпечити захист основних прав і свобод громадян без будь-якого втручання політичних інститутів [3], а тому стан забезпечення прав і свобод людини на місцевому рівні в статусі громадянина та особи є: 1) найважливіший показник досягнутого еволюцією суспільства через систему інститутів муніципального права; 2) ступінь національного розвитку демократичних засад; 3) рівень здійснення кожним своїх конституційних положень (прав). Проблема забезпечення прав і свобод належить не лише до розряду суто практичних. За сучасних умов побудови держави та розвитку системи місцевого самоврядування важливим є створення належної наукової концепції змісту та правового механізму реалізації прав і свобод людини як особистителя територіальної громади, яка б охоплюватиме широке коло теоретичних положень стосовно поняття «прав і свобод людини» як суб'єкта муніципального права. Адже їх дієвість в цілому має визначатися з точки зору

результативності здійснення, охорони та захисту прав і свобод особи на локальному рівні [4, с. 306-307].

Викладення основного матеріалу. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина на місцевому рівні як специфічна діяльність із надання їм реального, невід'ємного та непорушного характеру передбачає створення певних умов, за яких їх реалізація є безперешкодною, максимально ефективною, де охорона запобігає найменшій можливості їх порушення, а захист від скоєного правопорушення сприяє відновленню порушених прав і притягнення винної особи до відповідальності [5, с. 188-190]. Так, О.І. Баженова звертає нашу увагу на те, що муніципальне утворення (територіальна громада) – це форма користування громадянами конституційним правом на місцеве самоврядування, обґрунтовуючи це тим, що колективне (деякі інші вчені говорять про *індивідуальне*. – І.Г.) право на місцеве самоврядування потребує запровадження в правовий обіг (на рівні нормативного забезпечення) поняття, що дозволить продемонструвати колективну природу свободи громадян, яка реалізується (і у власній ідеї, і в прикладному (функціональному) плані), та розглядати муніципальне утворення в цьому контексті [6, с. 72]. Коли забезпечення прав людини розглядається поза муніципального права, то розуміється діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань з створення сприятних умов (гарантій) для правомірної і неухильної їх реалізації [7, с. 186], при цьому дана діяльність не вивчається, як така, що має пряме відношення до муніципального утворення. Одним із аспектів забезпечення муніципальним утворенням прав і свобод людини і громадянина є реалізація права на здійснення місцевого самоврядування (в термінології законодавця – прав на здійснення місцевого самоврядування).

Реалізацію ряду прав громадян дослідники часто пов'язують з їх територіальною самоідентифікацією, тобто співвідношення себе з територією власного проживання, зокрема, порівняльний аналіз інституційних ефектів різних моделей територіальної організації місцевого самоврядування за допомогою соціологічних і статистичних методів був застосований в працях Н.М. Великої [8]. На їхню думку, цей фактор також уявляє собою втілення об'єктивного тяжіння індивідів на самоорганізацію, саморегулювання процесів забезпечення інтересів, носіями яких вони є [9, с. 138]. Разом з тим не менш важливу роль грає соціальна самоідентифікація, що дозволяє оцінити ступінь залучення особистості до масових інституційних форм самоорганізації (міждержавні об'єднання, асоціації, профспілки тощо), а також у багатьох випадках, сформувати взаємовідносини громадянського суспільства і публічної влади, знайти належні форми їх спілкування. Іншими словами, усвідомлення свого місця в тому або іншому правовому просторі слугує механізмом, засобом самоідентифікації, саморозкриття соціальних страт, що допомагає їм чітко усвідомлювати свій інтерес і поняття, якими суспільно можливими способами він може бути реалізований. У даному випадку мова йде саме про формування у особистості власного розуміння свого соціально-правового статусу поза залежність від зазначеного вище територіального критерію. В основі конституювання громадянського суспільства, як відмічає П.П. Баранов, лежить специфічна система цінностей, норм, переконань, що дозволяють громадянам відповідально використовувати свої права (правокультурний аспект) та проявляється в здатності людей до самоідентифікації, самоорганізації і самоврядування в політичному і правовому просторі розвинутої сучасної держави (дієво-правовий аспект) [10, с. 5].

Всебічний розвиток особистості, забезпечення та охорона прав і свобод людини є найважливішим напрямом державного будівництва в Україні на будь-якому рівні – загальнодержавному чи місцевому. Але безперечним є і

той факт, що саме на місцевому рівні має здійснюватися діяльність щодо первісного задоволення потреб громадян в економічній, політичній, культурній та соціальній сферах. Дійсно соціальна інфраструктура, житлове будівництво, освіта, охорона здоров'я та громадського порядку – все це знаходиться у компетенції органів місцевого самоврядування, оскільки вони: 1) є найбільш наближеними до населення і мають безпосередній зв'язок із територіальною громадою; 2) наділені широкими та різноманітними повноваженнями у сфері реалізації й охорони прав громадян; 3) володіють необхідними формами, засобами, методами роботи, законодавчо визначеною матеріально-фінансовою базою, що дозволяє їм здійснювати заходи соціального, економічного характеру, що спрямовуються на забезпечення прав і свобод громадян [11, с. 45].

Отже, як зазначав у свій час іспанський правознавець Н.Л. Калера «без представництва немає колективного суб'єкта» [2, с. 139] – територіальної громади, а тому адекватне представництво органами місцевого самоврядування можливе лише в тих територіальних колективах населення, взаємодія в яких побудована на принципах демократії. Крім того, місцеве самоврядування є політичним інститутом, який виникає та діє як результат реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні місцевими справами з метою забезпечення своїх інтересів.

Заходи з реалізації, захисту та охорони прав людини об'єднуються загальним поняттям «забезпечення», під яким розуміють діяльність щодо створення необхідних умов і засобів для задоволення прав і свобод людини. Заходи з реалізації захисту та охорони прав людини в цілому – це складові елементи юридичного механізму забезпечення прав людини, який є «... системою ефективних юридичних засобів реалізації, охорони і захисту її прав» [12]. У свою чергу, зазначені елементи виступають окремими, звуженими підсистемами механізму. Отже, діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав і свобод громадян відбувається в рамках правозастосування – однієї з форм реалізації правових норм, спрямованої на зміну, припинення або виникнення правовідносин шляхом видання локальних актів застосування правових норм у випадках, коли громадяни з різних причин не можуть самостійно реалізувати деякі свої права (наприклад, самостійно нарахувати собі пенсію, реалізувати право на освіту, виконати вимогу закону про реєстрацію шлюбу тощо) [13, с. 78].

Муніципальні права і свободи людини є одним з інститутів муніципального права, що «забезпечують реальні можливості кожному члену місцевої спільноти брати участь у вирішенні питань місцевого значення, в управлінні муніципальною власністю, користуватися матеріальними і духовними благами, які розподіляються за територіальним принципом, безперешкодно здійснювати особисту свободу на підставі безпеки і недоторканості людини в місцевій спільноті» [14, с. 12]. В цьому випадку муніципальні права і свободи громадян є найбільш значимі права людини за наступними підставами, а саме через місцеве самоврядування особисті інтереси кожного з жителів територіальної громади можуть знайти визнання, підтримку (солідарність) і, нарешті, бути реалізовані, а також зазначені права і свободи реалізуються в обмеженому просторі – території місцевої громади, де безпосередньо проживають громадяни. Тому реалізація суб'єктивних прав громадян-жителів територіальної громади знаходить відповідний реальний вияв на практиці; адже для кожної людини важливі саме ті проблеми (наче погані дороги чи забруднені вулиці), з якими вона безпосередньо стикається в житті, контактує щодня.

Таким чином, інститути муніципального права відіграють важливу роль у запровадженні юридичного механізму забезпечення прав і свобод людини. Першочергового значення набуває забезпечення конституційних прав і свобод,

яке конкретизується залежно від особливостей окремих видів прав. Так, охорона життя людини, створення умов для всебічного розвитку особистості є одним із основних обов'язків органів місцевого самоврядування [12]. Задля виконання цього обов'язку органи місцевого самоврядування наділені правом створювати муніципальну міліцію, вживати ефективних заходів щодо боротьби із злочинністю, максимально сприяти розвитку медичної допомоги, виконувати інші функції, спрямовані на послідовне поліпшення умов життя людей.

Особливе значення серед політичних прав громадян є право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення чи особисто звертатися до органів місцевого самоврядування. Розгляд звернень громадян посадовими та службовими особами місцевого самоврядування – це один із найважливіших засобів забезпечення їх прав. Як свідчить практика, звернення громадян є одним з найбільш цінних джерел інформації про запити та сподівання населення, про стан справ у різних сферах соціально-економічного, політичного, духовного життя громадян, надзвичайно важливим каналом живого зв'язку із населенням, який допомагає краще орієнтуватися в конкретних обставинах, об'єктивніше оцінювати роботу працівників, усувати недоліки в роботі, приймати правильні рішення [15, с. 98].

Найпоширені повноваження мають органи місцевого самоврядування у сфері забезпечення соціальних, економічних, культурних прав, стосовно яких виникає необхідність запровадження в дію механізмів реалізації зазначених прав шляхом переведення їх із сфери правового статусу (закріплення їх в законодавстві) до сфери дієвої правової спроможності в рамках конкретних правовідносин у випадках, коли ефективна реалізація суб'єктивного права залежить від встановлених позитивних зобов'язань здійснювати активні дії іншими суб'єктами, в даному випадку – органами місцевого самоврядування.

Юридичні процедури реалізації таких прав (права на соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, житло тощо) відбуваються, як правило, шляхом виникнення, зміни або припинення правовідносин за допомогою видання індивідуально-правових актів застосування правових норм у певних формах з метою створення належних умов для їх реалізації. Встановлення додаткових процедур саме для цієї групи прав зумовлено їх особливим значенням для людини, адже саме вони повинні гарантувати економічну свободу, розвиток її як вільної особистості, забезпеченої у своїх життєвих потребах [16, с. 28-32].

Так остаточно рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Гримковська проти України» визнано порушення ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (The 1950 European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), що полягало у недотриманні справедливого балансу між інтересами заявниці та інтересами суспільства, зокрема у зв'язку з тим, що заявниця не мала ефективної можливості впливати на процес прийняття рішень щодо використання дороги по вулиці, на якій вона проживає, як автомагістралі, включно з оскарженням у незалежному органі [17].

Широкими повноваженнями, як зазначалось, наділені органи місцевого самоврядування у таких сферах, як реалізація громадянами права на соціальний захист і працю (ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), освіту, охорону здоров'я, культуру, фізкультуру і спорт (ст. 32 зазначеного Закону), реалізація права на житло (ст. 30 зазначеного Закону), забезпечення законності та правопорядку (ст. 38 зазначеного Закону) тощо.

Конкретна практична діяльність органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення прав громадян реалізується у межах традиційних організаційно-правових форм і методів повсякденної роботи, які конкретизуються

залежно від видів структурних підрозділів місцевого самоврядування (постійні комісії, пленарні засідання, відділи й управління виконавчих органів, загальні збори громадян тощо) [18, с. 54-58].

Всезагальна декларація прав людини ООН (1948) визнає гідність, що притаманна всім членам людської сім'ї, і рівність, невід'ємні права особистої свободи і всезагального миру (*преамбула* – І.Г.), а також проголошує, що людина має обов'язки перед суспільством, в якому тільки і можливий вільний і повний розвиток його особистості (ч. 1 ст. 29 зазначеного акта) [19]. Тому забезпечення взаємних прав і обов'язків особистості (як індивіда, особи, громадянина) і колективу (як населення в певній організаційно-правовій формі) є особливо значущим для нижчих рівнів публічно-територіальних спільнот – територіальних громад, де проблема досягнення консенсусу в розумінні і врегулюванні питань місцевого значення і солідарних спільних дій по їх вирішенню набуває життєво-важливого практичного характеру: від їх вирішення залежить сама можливість державно-приватного партнерства на нижчих рівнях управління, самоорганізація населення в місцеві інститути громадянського суспільства, розвиток демократичного самоврядування для організації спільно-територіальних публічних справ. Самоврядування оперує спільними інтересами жителів територіальної громади, що досягається шляхом реалізації вираженого в праві соціального належного імператива загального блага, закріпленого в нормі муніципального права.

Муніципальні права і обов'язки особи, як жителя територіальної громади, є відзеркаленням юридичної форми інституалізації соціальної (позитивної) свободи і відповідальності людини в спільному територіальному середовищі і за своєю сутністю мають характер комунітарних відносин, або відносин внутріорганізаційних тієї або іншої спільноти людей (від англ. *community* – спільнота). Вони випливають із факту належності людини до місцевої спільноти і слугують цілям забезпечення муніципальних прав інших осіб і сталого економічного і соціального розвитку місцевої спільноти (громади) в цілому.

В зв'язку з цим необхідно згадати визначення поняття «спільнота». В спеціальній літературі воно характеризується локальною згуртованістю (англ. *solidarity*, що є також синонімом для *community* – І.Г.) в певному обмеженому просторі та через «сусідство» людей, які проживають в спільноті. Спільнота – це переплетіння соціальних відносин між людьми, які мають багато загальних інтересів (англ. *community of interest*), потреб і можуть більш повно забезпечити здійснення і задоволення цих інтересів і потреб.

Концентрація інтересів індивідів в певному обмеженому просторі у формі місцевої територіальної громади є зазначеним спільним інтересом або «сукупним місцевим інтересом» [20, с. 265]. Просторовими межами прояву спільного інтересу громади виступають межі соціальних інтересів, що виражені потребами людини і обумовлені підтримкою їх реалізації через примус територіально-публічної (муніципальної) влади. Свій початок спільний інтерес громади бере там, де ефективне задоволення потреб людей і реалізація істотних виробничих сил людини переважають здібності особистості. І завершується там, де задоволення потреб і реалізація істотних (природних) сил особистостей виходять за межі можливостей місцевої спільноти – громади.

Тобто не слід спеціально стверджувати, що спільнота – це простір, в якому реалізуються майже всі життєві прояхи різних осіб (індивідів) і менш значних їх об'єднань (колективів). Крім того, спільнота – це не тільки замкнений простір в житті суспільства, а, навпаки, його органічна частина, на якій базується суспільство в цілому і звідки беруть початок найбільш значні властивості як самого суспільства, так і індивіда. Отже, комплексний

морально-юридичний зміст інституту муніципальних (комунітарних) відносин розкриває міру належної поведінки співчленів публічно-територіального колективу і в єдності з муніципальними (комунітарними) правами виражає повноту муніципально-правового статусу особи.

За всієї значимості місцевої громади, як безпосереднього середовища індивідів, не можна не визнати всієї її другорядності по відношенню до суспільства. Як зазначав у свій час Т. Міллз, «індивід знаходиться у групі та належить суспільству» [21, с. 90-91]. Для будь-якої держави і суспільства інститут місцевого самоврядування має велике значення, але є лише одним із багатьох не менш значущих соціальних інститутів, де реалізуються їх інтереси. Тому потрібно брати до уваги, що суспільство, держава й індивід в місцевому самоврядуванні (в просторовому вимірі) присутні начебто у неповному вигляді, залишаючи за кадром багато з тих мотивів, котрі впливають на їх життєдіяльність. Адже місцева громада формується в результаті взаємодії осіб-індивідів, чия поведінка здійснюється в межах інституційно-територіальних обмежень. Одночасно територіальна громада, як відомо, може бути: самоврядною; частково самоврядною, тобто частково підпорядкованою державній владі; повністю підпорядкованою державній владі.

Отже, «набір» правових статусів людини (громадянина, особи, члена територіальної громади тощо) залежить від його самоідентифікації як особистості в тому чи іншому правовому просторі. Тобто обсяг прав людини та їх реалізація напружає залежить від кола (предмета) праввідносин, учасником яких він є. Усвідомлення особистістю саму себе (статусу) і свого місця в тому чи іншому просторі (положення) – самоідентифікація, що в основному спирається на ефективність правових регуляторів (механізмів) і залежить «від факту присутності (відсутності) системних аспектів правового регулювання поведінки» [22]. Отже, коли ми говоримо про права і свободи людини-члена територіального громади або іншої муніципальної (самоврядної) організації, то потрібно виділити нові аспекти теорії правового статусу особи, способів його забезпечення, оцінки реального правового положення індивіда в конкретних життєвих ситуаціях, що обумовлені участю його в муніципально-правових відносинах. Адже дійсно реалізацію ряду прав (конституційних, цивільних, господарсько-правових, земельно-правових тощо) громадян велика частина дослідників пов'язують їх з територіальною (місцевою) самоідентифікацією [8; 23; 24], тобто співвідношення себе з територією власного проживання. Як правило, цей чинник уявляє собою втілення об'єктивних тягін індивідів на самоорганізацію, саморегулювання, самоврядування процесів забезпечення інтересів, носіями яких вони є [9, с. 138.]. Таким чином, глибина і ступінь реалізації прав і свободи людиною залежить від її вміння соціальної самоідентифікації в правовому просторі (сім'ї, громаді, державі тощо), що дозволяє особистості брати участь в інституціональних формах самоорганізації населення, як її складової, а також належно сформулювати взаємовідносини осі «індивід – громадянське суспільство (громада) – держава (в особі її органів)», знайти необхідні форми їх спілкування та функціонування публічної (державної, муніципальної) влади.

Іншими словами, усвідомлення свого місця в тому чи іншому просторі слугує механізмом, засобом самоідентифікації, саморозкриття соціальних страт, що допомагають їм чітко усвідомлювати свій інтерес і поняття, якими суспільно належними способами він може бути реалізований. В даному випадку мова йде саме про формування у особистості власного розуміння свого соціально-правового статусу поза залежності від зазначеного вище територіального критерію [25, с. 7].

Встановлені законодавством процедури, що «забезпечують формування належного корпусу осіб, які претенду-

ють на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, враховують конституційні положення щодо обов'язків кожного перед суспільством і права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, закріплені у ст. 23 Конституції України, і не порушують конституційну норму, яка передбачає можливість збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу за її згодою у випадках, визначених законом (ч. друга ст. 32 Конституції України)» (абз. третій п. 4.1 Рішення Конституційного Суду України №21-рп/2010 від 06.10.2010 року (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів)).

Одночасно можна наголосити на тому, що людина як громадянин і член територіальної громади (місцевої спільноти) має право на вільний розвиток своєї особистості та на свободу об'єднання з іншими людьми у спільноти. Адже дійсно «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, гарантуючи громадянам свободу об'єднання з іншими, містить перелік випадків, у яких національним законодавством можуть регулюватися обмеження (ст. 11). Практично всі вони передбачені Конституцією України (ст. 23, 36), у тому числі й допустимість встановлення відповідним законом обмежень з метою захисту прав і свобод інших осіб, якщо такі обмеження необхідні в демократичному суспільстві» (п. 5.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України №2-рп/2007 12.06.2007 року (справа про утворення політичних партій в Україні)).

Ст. 24 Конституції України гарантує кожному громадянину України рівні конституційні права і свободи і проголошує рівність прав громадян перед законом. «Проголошуючи рівність усіх громадян перед законом, ст. 24 Конституції України таким чином встановлює і рівну підлеглість усіх громадян законам України. За змістом ст. 24 Конституції України під словосполученням «місце проживання» мається на увазі місце проживання громадян за територіальною ознакою (село, селище, місто чи інша адміністративно-територіальна одиниця), а не конкретне жите приміщення (будинок, квартира, службова квартира), як на це посилаються автори клопотання. Тому включення Законом певних жилих приміщень до переліку об'єктів, що не підлягають приватизації, не може розглядатися як обмеження прав людини за ознакою місця проживання» (п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2000 від 28 вересня 2000 року (справа про приватизацію державного житлового фонду)).

Ст. 29 Конституції України дозволяє у повній мірі людині як члену місцевої спільноти користуватися правом на свободу та недоторканість, що є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (п. 65 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 18.06.1971 року (справа де Вілде, Оомс і Версип проти Бельгії)) [26, с. 109]. Також кожному з членів територіальної громади гарантується (ст. 34 Конституції України) право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а «...межі допустимої критики стосовно державних службовців (зокрема, посадових осіб органів місцевого самоврядування. – курсив авт.) можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж критики щодо звичайних громадян. Поряд з тим, не можна стверджувати, що державні службовці можуть зазнавати за своєї дії та слова такої ж критики, яка часто адресується політичним діячам. Саме тому є важливим захистити державних службовців від образливих і злочинних випадів у їхній бік, особливо коли йдеться про виконання ними службових обов'язків» (п. 48 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 21.03.2002 року (справа Нікула проти Фінляндії)) [26, с. 115]. За умови дотримання п. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав люди-

ни і основоположних свобод 1950 року це право стосується не лише «інформації» чи тих «ідей», що сприймаються схвально або вважаються необразливими чи незначущими, а й такої інформації чи ідеї, які викликають образ, обурення чи занепокоєння. Такими є вимоги плюралізму, терпимості та широти мислення, без яких «демократичне суспільство» неможливе (п. 25, 26 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 21.09.1995 року (справа Вогта проти Німеччини)) [26, с. 115].

Таким чином, «уся система основних прав і свобод, що володіє властивостями безпосередньо чинного об'єктивного і суб'єктивного права (як елемент конституційного статусу), знаходить своє втілення в інститутах місцевого самоврядування, проявляє при цьому вирішальний вплив на його особистісну орієнтацію» [14, с. 16]. Кожна норма муніципального законодавства закріплює об'єктивне право громадян на місцеве самоврядування.

Висновки. Реалізація прав і свобод жителів місцевої територіальної громади у багатьох випадках залежить від

виконання в повному обсязі власних і делегованих повноважень органами державної влади і місцевого самоврядування. Для якісної реалізації повноважень органами місцевого самоврядування необхідно усунути недоліки (прогалини) законодавчого регулювання і правозастосовної практики делегування повноважень в сфері взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування, а також виключення закріплених однакових або тотожних повноважень за різними рівнями влади одночасно.

Таким чином, для здійснення належної охорони і захисту людини та громадянина необхідна більш детальна їх регламентація в галузевому муніципальному законодавстві. У зв'язку з чим постає потреба в тому, щоб держава конкретно і чітко описала свої обов'язки, а також обов'язки місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування та їх виконання в правових нормах. У протилежному випадку колізія норм може призвести до неузгодження їх з принципами правової держави і до порушення рівності прав громадян перед законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарь Н.С. Права человека и местное самоуправление в Российской Федерации / Николай Семёнович Бондарь. – Ростов-н/Д : Изд-во Рост. ун-та, 1998. – 382 с.
2. Calera N.L. Hay derechos colectivos? Individualidad y socialidad en la teoria de los derechos / N.L. Calera. – Barcelona : Ariel Derecho, 2000. – 174 p.
3. Dicey A.V. Introduction of the Study of the Law of the Constitution. – London : Mac Millan & Co., 1915. – P. 183-199.
4. Гражданин и публичная власть: конституционное обеспечение прав и свобод в местном самоуправлении : учебное пособие / Н.С. Бондарь. – М. : Городец-издат, 2004. – 352 с.
5. Куйбіда В., Чушенко В. Система місцевого самоврядування України / В. Куйбіда, В. Чушенко // Вісник Української академії державного управління при Президенті України. – 1998. – № 2. – С. 186-194.
6. Баженова О.И. Муниципальное образование как субъект права / О.И. Баженова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2010. – 256 с.
7. Гасанов К.К. Конституционный механизм защиты основных прав человека: Монография / Карим Кадырович Гасанов. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2004. – 432 с.
8. Великая Н.М. Основные тенденции политического участия в системе местного самоуправления / Наталья Михайловна Великая // Социологические исследования. – 2003. – № 8. – С. 45-49.
9. Бондарь Н.С. Местное самоуправление и конституционное правосудие: конституционализация муниципальной демократии в России / Н.С. Бондарь. – М. : Изд-во «Норма», 2008. – 592 с.
10. Баранов П.П. Институты гражданского общества в правовом пространстве современной России : автореф. дис. ... на соиск. учён. степ. к.ю.н. : Специальность 12.00.02 – «Конституционное право; муниципальное право» / Павел Павлович Баранов ; [Рост. юрид. ин-т МВД России]. – Ростов н/Д : 2003. – 22 с.
11. Муниципальное право : учебник для вузов / Н.А. Игнатюк, А.А. Замотаев, А.В. Павлушкин ; Под ред. Н.А. Игнатюк. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2005. – 319 с.
12. Кардинальний шлях справжньої демократизації самоврядування в Україні / А. Гошко // Вісник академії державного управління при Президенті України. – 1998. – № 2. – С. 194-201.
13. Муніципальне право України : підручник / О.В. Батанов ; Відповідальний редактор М.О. Баймуратов; Академія муніципального управління. – Харків : «Одіссей», 2008. – 527 с.
14. Бондарь Н.С. Права человека и местное самоуправление в Российской Федерации : автореф. дис. ... на соиск. учён. степ. д.ю.н. : специальность 12.00.02 – «Конституционное право; государственное управление; административное право; муниципальное право» / Николай Семёнович Бондарь ; Саратовская государственная академия права. – Саратов, 1997. – 48 с. – Библиогр.: с. 42-48.
15. Муніципальне право України : навчальний посібник / В.В. Кравченко, М.В. Пітцик. – К. : Атіка, 2003. – 672 с.
16. Муниципальное право Российской Федерации : учебник / О.Е. Кутафин, В.И. Фадеев. – М. : Юристъ, 1997. – 428 с.
17. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 07.02.2012 року № 346/11/13-12 // Закон і Бізнес. – 2012. – Лютий. – № 8.
18. Муниципальное право Российской Федерации : учеб. для студ. вузов / Под ред. Н.С. Бондаря ; Фонд содействия правоохранительным органам «Закон и право». – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 559 с.
19. Всеобщая декларация прав человека. Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
20. Местное сообщество как субъект местного самоуправления / Н.Р. Черниенко // Научно-теоретический журнал «Научные проблемы гуманитарных исследований». – 2011. – Выпуск 3. – С. 262-268.
21. Миллз Т. О социологии малых групп // Американская социология: перспективы, проблемы, методы / Теодор М. Миллз ; Сокр. пер. с англ. В.В. Воронина и Е.В. Зиньковского ; Ред. и вступ. ст. Г.В. Осипова. – М. : Прогресс, 1972. – 392 с.
22. Тихомиров Ю. А. Поведенческий механизм действия права // Вопросы государственного и муниципального управления: ежекварт. научно-образоват. журн. – 2011. – № 4. – С. 92-105.
23. Исаева Н. В. Права человека в дискурсе правовой идентичности: к постановке проблемы / Н.В. Исаева // Конституционное и муниципальное право. – 2009. – № 6. – С. 15-19.
24. Алпатов Ю. М. Реализация принципа участия населения в управлении государством на примере осуществления местного самоуправления в Москве и Санкт-Петербурге // Юридический мир. – 2008. – № 5. – С. 50-62.
25. Человек в правовых пространствах / М.Е. Глазкова, М.А. Мещерякова, Н.В. Пуляева [и др.] // Журнал российского права. – 2012. – № 5. – С. 5-14.
26. Конституція України у судових рішеннях / Авт. вступ. ст. та упорядн. М.П. Орзіх, А.А. Єзеров, Д.С. Терлецький // Бюлетень законодавства і юридичної практики. – 2011. – № 7-8. – 432 с.